

Sebastian Kowalski¹

Uniwersytet Szczeciński

ORCID ID: 0000-0003-1993-1211

SYGNALIZACJA RAŻĄCEGO NARUSZENIA OBOWIĄZKU PROCESOWEGO PRZEZ RADCĘ PRAWNEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

ABSTRACT

Signalling a gross breach of procedural duty by attorney-at-law in criminal proceedings

The purpose of this article is to present the institution of signalling a gross breach of procedural duties by an attorney-at-law who is a defense counsel or an attorney of a party in criminal proceedings. This institution is regulated by the provisions of Article 20 of the Polish Code of Criminal Procedure, while this provision is also applicable in other procedures: proceedings in cases regarding fiscal crimes and fiscal offenses, misdemeanour proceedings and executive criminal proceedings. The analysis of the applicable regulation leads to the conclusion that signalling constitutes an action of the procedural authorities "outside" the pending criminal proceedings. A notification of a breach of a procedural duty addressed by a public prosecutor or a court to the council of the competent district chamber of attorneys-at-law does not in itself hold the alleged offending attorney-at-law liable for professional liability. The decision as to whether any consequences are

¹ Dr Sebastian Kowalski jest sędzią w Sądzie Rejonowym w Wałbrzychu (aktualnie delegowanym do Sądu Okręgowego w Świdnicy) oraz adiunktem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego pracującym w Zespole Badawczym Prawa Karnego Procesowego. Adres do kontaktu: e-mail: sebastian.kowalski@usz.edu.pl.

to be drawn against him or her as a result of the finding of a violation is taken autonomously by the organs of the attorneys-at-law self-government. They are obliged to take action about the prosecutor's or court's signalling, and the dean of the council is obliged to inform the body of the violation of such action.

Keywords: signalling, breach of procedural obligations, attorney-at-law

Słowa kluczowe: sygnalizacja, naruszenie obowiązków procesowych, radca prawny

1. Sygnalizacja w procesie karnym

Radca prawny, wykonując w sposób samodzielny i niezależny zawód zaufania publicznego, służy dobru osób, których prawa i wolności zostały mu powierzone w celu ochrony². Szczególnym tego przejawem jest reprezentowanie strony postępowania karnego, w którym sumienne i staranne wykonywanie obowiązków przez radcę prawnego może mieć kluczowe znaczenie dla ochrony praw osób, którym służy pomocą. Naruszenie obowiązków procesowych może zaś przynieść im wręcz niepowetowaną szkodę, a postępowanie czynić przewlekłym. Dlatego w prawie karnym procesowym przewidziano instytucje służące reakcji organów tego postępowania na naruszanie obowiązków procesowych przez jego uczestników, w tym radców prawnych i adwokatów. Przykładem jest instytucja sygnalizacji.

Pojęcie sygnalizacji nie zostało zdefiniowane w Kodeksie postępowania karnego³, lecz jest używane w doktrynie w odniesieniu do informacji przekazywanej organowi działającemu poza procesem karnym o uchybieniu stwierdzonym w toku postępowania karnego i wymagającym jego reakcji. Aktualnie w piśmiennictwie karnoprosesowym odnosi się to pojęcie między innymi do zawiadomień, o których mowa w przepisach art. 19 i 20 k.p.k.⁴, a więc również do zawiadomienia kierowanego do rady właściwej okręgowej izby radców prawnych w razie rażącego naruszenia obowiązku przez obrońcę lub pełnomocnika strony będącego radcą prawnym⁵. Takie zawiadomienie niesie ze sobą konieczność

2 Kodeks Etyki Radcy Prawnego – uchwała nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego.

3 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.; dalej: k.k.).

4 Por. np.: A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004, s. 283, 390; P. Hofmański, E. Sądziak, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296. Tom I*, Warszawa 2007, s. 174; M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023, art. 20. Szeroko kwestię tę omawia J. Karaźniewicz, proponując rozróżnienie sygnalizacji *sensu stricto* i *sensu largo*, mieszcząc w tej pierwszej grupie między innymi sygnalizację rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez obrońcę lub pełnomocnika; też, *Instytucja sygnalizacji w polskim prawie karnym*, Toruń 2015, s. 66–75.

5 W myśl art. 20 § 1 zd. 1 k.p.k. w razie rażącego naruszenia przez obrońcę lub pełnomocnika strony ich obowiązków procesowych sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym radę właściwej okręgowej izby radców prawnych, żądając od dziekana rady nadesłania w wyznaczonym, nie krótszym niż 30 dni, terminie informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia.

przekazania organowi procesowemu przez dziekana rady, w wyznaczonym terminie, informacji o działaniach podjętych w związku z zawiadomieniem, a niewątpliwie może stanowić impuls do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego względem radcy prawnego, który dopuścił się naruszenia obowiązku procesowego.

W praktyce sygnalizacja rażącego naruszenia obowiązku procesowego przez profesjonalistę będącego obrońcą lub pełnomocnikiem nie jest bynajmniej instytucją martwą, chociaż jest stosowana rzadko – w wyjątkowych przypadkach. W doktrynie problematyka sygnalizacji podejmowana jest nieczęsto, z reguły w komentarzach do Kodeksu postępowania karnego. Blisko 10 lat temu kompleksowego omówienia tej instytucji podjęła się wprawdzie Justyna Karaźniewicz⁶, ale nie eksponowała wówczas kwestii dotyczących radców prawnych. Dlatego celem dalszych uwag jest analiza uregulowania zawartego w art. 20 § 1 k.p.k. nie tyle w ujęciu abstrakcyjnym, ile dotyczącym właśnie radcy prawnego, reprezentującego stronę postępowania karnego, przy czym w głównej mierze z perspektywy organu postępowania karnego, który decyduje się skierować zawiadomienie do rady właściwej okręgowej izby radców prawnych⁷.

2. Funkcja sygnalizacji o naruszeniu obowiązków procesowych przez radcę prawnego na tle instytucji służących dyscyplinowaniu profesjonalisty w postępowaniu karnym

Zastosowanie instytucji, określonej w art. 20 § 1 k.p.k., następuje w toku konkretnej sprawy karnej, lecz samo w sobie nie ma wpływu na bieg postępowania karnego. Celem uregulowania zawartego w tym przepisie jest oddziaływanie przez organy postępowania karnego „na zewnątrz” tego postępowania, a następstwem zaangażowanie innych organów, np. rady okręgowej izby radców prawnych, w działania, które mogą mieć wpływ na wykonywanie zawodu przez radcę prawnego. Dlatego w doktrynie podkreśla się, że instytucja sygnalizacji pełni funkcję profilaktyczną, a zawiadomienie rady o naruszeniu

6 J. Karaźniewicz, *Instytucja...*, s. 434. Zob. też: A. Tybur, *Problematyka „sygnalizacji” w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 4; A. Małolepszy, *Przesłanki odpowiedzialności porządkowej obrońcy za niedopełnienie obowiązków procesowych w toku postępowania karnego*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tyłmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011 i M. Zbrojewska, *Zawiadamianie samorządu adwokackiego i radców prawnych w razie rażącego naruszenia przez obrońcę lub pełnomocnika strony ich obowiązków procesowych (art. 20 § 1–1b k.p.k.)*, [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013, a ponadto – w odniesieniu do wcześniejszego kodeksu – S. Rek, *Sygnalizacja profilaktyczna organów karnoprosesowych*, Warszawa 1982.

7 W opracowaniu pomijam problematykę instytucji zawiadomienia organów samorządu zawodowego na podstawie art. 29 § 11 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.; dalej u.SN), dodanego przez art. 1 pkt 24 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz.1259), a to ze względu na specyficzny i kontrowersyjny charakter tej regulacji. Zob. np. w tym przedmiocie zarządzenia sędziów SN: z dnia 23 lutego 2023 r., IV KB 3/23, LEX nr 3555312 i z dnia 23 listopada 2022 r., V KB 14/22, LEX nr 3564763 oraz zgoda odmienne w swej istocie z dnia 8 września 2023 r., I KB 7/23, LEX nr 3603741.

obowiązków procesowych przez obrońcę lub pełnomocnika strony realizuje cel w postaci sprawiedliwości proceduralnej⁸. Oddziaływanie „wewnątrz” procesu bezpośrednio na radcę prawnego, naruszającego ciążące na nim obowiązki procesowe, zapewniają natomiast inne przepisy procedury karnej, w szczególności art. 285 § 1a k.p.k. Przepis ten uprawnia sąd do nałożenia kary pieniężnej na obrońcę lub pełnomocnika, który bez należytego usprawiedliwienia nie stawiał się na czynność organu prowadzącego postępowanie, na którym jego obecność była obowiązkowa, albo wydalili się z miejsca czynności przed jej zakończeniem⁹. Podstawową funkcją tej instytucji jest wymuszenie na profesjonalście reprezentującym stronę lub innego uczestnika postępowania spełnienie obowiązków procesowych w konkretnym, toczącym się postępowaniu karnym¹⁰. Nałożenie kary pieniężnej na radcę prawnego na podstawie art. 285 § 1a k.p.k. nie wyklucza sygnalizacji radzie okręgowej izby radców prawnych o tymże naruszeniu na podstawie art. 20 § 1 k.p.k.¹¹

Innego rodzaju środki dyscyplinujące, których adresatem może być obrońca lub pełnomocnik, przewiduje prawo o ustroju sądów powszechnych¹². Ustawodawca umożliwił względem tych uczestników postępowania karnego wydanie zarządzeń porządkowych, a nawet ukaranie karą porządkową grzywny za zachowania nieliczące z powagą sądu¹³. Funkcją tych regulacji nie jest jednak właściwe wykonywanie obowiązków procesowych, lecz zapewnienie odpowiedniego klimatu na sali sądowej, w której toczy się postępowanie karne, a który cechuje przede wszystkim szacunek dla sądu i innych uczestników tego postępowania¹⁴.

Natomiast szczególną regulację związaną z reakcją sądu na naruszenie obowiązków procesowych przez radcę prawnego występującego jako pełnomocnik lub obrońca zawiera § 112 regulaminu urzędowania sądów powszechnych¹⁵, który uprawnia sąd lub prezesa sądu do zawiadomienia dziekana rady okręgowej izby radców prawnych o takim naruszeniu. Zarazem wskazuje się przykładowe naruszenia obowiązków uzasadniających zawiadomienie: nieusprawiedliwione niestawiennictwo na posiedzenie lub rozprawę, a także

8 J. Karaźniewicz, *Instytucja...*, s. 146–155. Na temat sprawiedliwości proceduralnej zob. np.: M. Borucka-Arctowa, *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa – analiza teoretyczna i funkcjonalna*, [w:] *Dynamika wartości w prawie*, red. K. Pałeckii, Kraków 1997, s. 33; J. Stelmach, *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Kraków 1999, s. 135–136; K. Complak, *Rozważania o sprawiedliwości*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 3, s. 11; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2008, s. 21.

9 Karę tę można nałożyć jedynie w szczególnym przypadku, w którym zachowanie obrońcy lub pełnomocnika miało wpływ na przebieg czynności.

10 Por. J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014, s. 34. Warto zauważyć, że kara pieniężna może być nałożona nie tylko na pełnomocnika reprezentującego stronę procesową, lecz także reprezentującego osobę niebędącą stroną, która ustanowiła pełnomocnika, gdyż wymaga tego ochrona jej interesów w toczącym się postępowaniu (art. 87 § 2 k.p.k.).

11 Tak też A. Małolepszy, *Przesłanki...*, s. 451.

12 Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.; dalej p.u.s.p.).

13 Art. 48–51 p.u.s.p.

14 Podobnie J. Kosonoga, *System...*, s. 249.

15 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.; dalej: regulamin).

niewykonanie postanowień i zarządzeń sądu w wyznaczonym terminie, na skutek czego doszło do przewlekłości postępowania. Regulacja ta jest ograniczona do postępowania sądowego i nie obejmuje obowiązku złożenia przez dziekana rady okręgowej izby radców prawnych informacji o podjętych w związku z zawiadomieniem działaniach. Należy przyjąć, że jest to forma sygnalizacji bliska tej, która została ujęta w art. 20 § 1 k.p.k., jednakże względem niej autonomiczna¹⁶. Przedmiotem zawiadomienia jest w tym wypadku takie naruszenie obowiązków procesowych, które uzasadnia wprawdzie powiadomienie dziekana rady, ale nie ma charakteru rażącego¹⁷.

3. Organ sygnalizujący i forma jego działania

Z art. 20 § 1 k.p.k. wyraźnie wynika, że o rażącym naruszeniu obowiązków procesowych przez radcę prawnego radę okręgową izby radców prawnych zawiadamia sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator. Ze względu jednak na fakt, że lwia część postępowań przygotowawczych prowadzi nieprokuratorskie organy postępowania karnego, a zwłaszcza policja, rodzi się pytanie o to, czy i one mogą kierować zawiadomienia do rady okręgowej izby radców prawnych i zobowiązywać dziekana rady do udzielenia informacji o podjętych działaniach, zwłaszcza w sprawach, w których prowadzi postępowanie przygotowawcze: dochodzenie lub powierzone do przeprowadzenia w całości śledztwo. Wykładnia językowa art. 20 § 1 k.p.k. przemawia za twierdzeniem, że organy te nie są uprawnione do sygnalizacji. Takie rozwiązanie jest nieprzypadkowe. Stwierdzenie rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez radcę prawnego i obligowanie dziekana rady do udzielania informacji o działaniach podjętych w następstwie zawiadomienia o tym powinno być bowiem jedynie w kompetencji osób, które z racji pełnionej funkcji są wysokiej klasy specjalistami w zakresie stosowania przepisów procedury karnej, zarazem osób wchodzących w skład organów mających szczególne miejsce wśród organów ochrony prawnej; sądy sprawują wszakże wymiar sprawiedliwości, zaś prokuratura stoi na straży praworządności. Dlatego, jeżeli ustawodawca chce rozciągnąć kompetencję do sygnalizacji na inny niż prokurator organ postępowania przygotowawczego – czyni to wyraźnie, jak np. w art. 122 § 1 pkt 1 k.k.s. Nieprokuratorski organ postępowania przygotowawczego, niemający uprawnień do sygnalizacji, który ujawnił w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego rażące naruszenie obowiązków procesowych przez radcę prawnego będącego obrońcą lub pełnomocnikiem strony, może zwrócić się do prokuratora, aby ten wystąpił z odpowiednim zawiadomieniem do rady okręgowej izby radców prawnych. Ostatecznie to jednak prokurator podejmuje decyzję w tym przedmiocie.

Innego rodzaju wątpliwość dotycząca organu obowiązującego do sygnalizacji w postępowaniu przygotowawczym dotyczy czynności sądowych w tym postępowaniu, których

¹⁶ Tak SN w postanowieniu z dnia 27 lutego 2023 r., II KK 619/22, LEX nr 3517080.

¹⁷ Nie przewiduje się tu – inaczej niż w przypadku sygnalizacji uregulowanej w art. 20 § 1 k.p.k. – przesłania odpisu zawiadomienia Ministrowi Sprawiedliwości.

liczba systematycznie wzrasta. Jakkolwiek z art. 20 § 1 k.p.k. wynika, że w postępowaniu przygotowawczym to prokurator jest organem zawiadamiającym o naruszeniu obowiązków procesowych, to w czynnościach sądowych w postępowaniu przygotowawczym prokuratorowi przysługują jedynie prawa strony¹⁸. Na czas tych czynności i w ich zakresie prokurator traci pozycję organu postępowania karnego, czynności procesowych i faktycznych dokonuje zaś sąd¹⁹. Dlatego słuszny jest pogląd, że w odniesieniu do rażących naruszeń obowiązków procesowych obrońcy lub pełnomocnika strony w trakcie czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym, interpretując art. 20 § 1 k.p.k., należy sięgnąć do wykładni celowościowej, która przemawia za przyznaniem sądowi obowiązku sygnalizacji naruszenia, do jakiego dochodzi w ramach jego czynności²⁰. W zakresie tych czynności sąd jest wyłącznie uprawniony do sygnalizacji. Skoro bowiem to on jest organem postępowania karnego przeprowadzającym daną czynność – on powinien ujawniać i odpowiednio oceniać uchybienia stron w jej toku (w tym uchybienia prokuratora, gdyby takie miały miejsce), a następnie sygnalizować naruszenia obowiązków procesowych odpowiednim organom.

Sąd w postępowaniu jurysdykcyjnym i w postępowaniu przygotowawczym w zakresie czynności sądowych, prokurator zaś jako organ postępowania przygotowawczego są zatem organami uprawnionymi do zawiadomienia rady okręgowej izby radców prawnych o rażącym naruszeniu obowiązków procesowych przez radcę prawnego. Mogą to uczynić zarówno z własnej inicjatywy, jak i na skutek wniosku strony lub osoby dotkniętej rażącym naruszeniem obowiązku. W myśl art. 9 § 2 k.p.k. strony i inne osoby bezpośrednio zainteresowane mogą bowiem składać wnioski o dokonanie także tych czynności, które organ może lub ma obowiązek podejmować z urzędu. *Lege non distinguente* dotyczy to również sygnalizacji naruszenia obowiązku procesowego określonej w art. 20 § 1 k.p.k.

Ustawodawca nie wskazał wyraźnie formy, w jakiej powinno dojść do skorzystania przez organ procesowy z kompetencji do sygnalizacji. Treść art. 20 § 1 k.p.k. sugeruje, że organ zawiadamiający o naruszeniu powinien wydać w tym przedmiocie postanowienie²¹. Do takiego wniosku prowadzi przyznanie uprawnienia w postępowaniu jurysdykcyjnym sądowi, a nie prezesowi sądu, przewodniczącemu wydziału czy upoważnionemu sędziemu²². Inaczej niż w przepisach ustrojowych, gdzie środki dyscyplinujące może

18 Art. 299 § 3 k.p.k.

19 Podobnie A. Staszak, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, red. D. Szumiło-Kulczycka, LEX/el. 2022, art. 299.

20 M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023, art. 20.

21 Tak m.in. SN w postanowieniach: z dnia 21 października 2019 r., I KK 69/19, LEX nr 3561003 i z dnia 18 kwietnia 2019 r., IV KZ 14/19, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/OrzeczeniaHTML/iv%20kz%-2014-19.docx.html> [dostęp: 28 października 2023 r.], a w doktrynie: J. Karaźniewicz, *Instytucja...*, s. 235; J. Kosonoga, *System...*, s. 357. Przeciwnie: Z. Gostyński i S. Zabłocki, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2003, s. 330 oraz J. Skorupka, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023, Legalis, tezy nr 3 do art. 20.

22 E. Samborski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2013, s. 49. Uchwała SN z dnia 12 stycznia 2006 r., SNO 61/05, LEX nr 569039.

podejmować przewodniczący składu sądu lub prezes sądu²³. Poza tym zawiadomienie rady o rażącym naruszeniu obowiązków procesowych przez radcę prawnego jest jednak czynnością znaczącą. Wiąże się z jednej strony z zobowiązaniem dziekana rady do udzielenia informacji o podjętych działaniach w wyznaczonym terminie pod rygorem nałożenia kary pieniężnej, z drugiej zaś ze sformułowaniem zarzutu nagannego zachowania, mogącego godzić w interes procesowy osoby reprezentowanej przez radcę prawnego. Zwłaszcza w czasie procedowania przed sądem w składzie trzyosobowym lub większym ważne jest, aby stwierdzenie przesłanek do sygnalizacji znalazło wyraz w orzeczeniu wydanym przez organ, który to naruszenie ujawnił.

W sentencji postanowienia organ procesowy stwierdza, że doszło do rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez konkretnego radcę prawnego pełniącego funkcję obrońcy lub pełnomocnika strony, wskazuje radcę, którą postanawia o tym zawiadomić, i zawiera żądanie skierowane do dziekana rady nadesłania w określonym terminie – nie krótszym niż 30 dni od doręczenia postanowienia – informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia. Natomiast w uzasadnieniu postanowienia sąd lub prokurator powinien jednoznacznie wskazać, jaki obowiązek procesowy naruszył radca prawny, i wyjaśnić, dlaczego naruszenie to należy uznać za rażące²⁴.

Postanowienie wydane na podstawie art. 20 § 1 k.p.k. jest niezaskarżalne. O postanowieniu, jeżeli zostało wydane poza rozprawą, powinny być zawiadomione strony i ich reprezentanci²⁵. Niezależnie od tego sąd lub prokurator przesyła odpis zawiadomienia Ministrowi Sprawiedliwości. Jakkolwiek dziekan rady składa informację o podjętych w związku z zawiadomieniem działaniach jedynie organowi procesowemu, który sygnalizował rażące naruszenie obowiązku procesowego, to jednak trzeba pamiętać, że Minister Sprawiedliwości może polecić wszczęcie dochodzenia przeciwko radcy prawnemu, a w takim wypadku przysługują mu prawa strony²⁶.

4. Naruszenie obowiązków procesowych przez radcę prawnego uzasadniające zawiadomienie rady

Skierowanie zawiadomienia do rady okręgowej izby radców prawnych z żądaniem nadesłania przez dziekana rady informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia poprzedza stwierdzenie przez organ postępowania, że radca prawny będący obrońcą lub pełnomocnikiem strony rażąco naruszył ciężący na nim obowiązek procesowy. Warto zaakcentować, że z pomocy pełnomocnika może korzystać nie tylko strona procesowa, lecz także osoba niebędąca stroną, jeżeli wymagają tego jej interesy

²³ Zob. art. 48 p.u.s.p. i § 112 regulaminu.

²⁴ Zob. np. postanowienie SN z dnia 18 kwietnia 2019 r., IV KZ 14/19, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/OrzeczeniaHTML/iv%20kz%2014-19.docx.html> [dostęp: 28 października 2023 r.].

²⁵ Zob. art. 100 § 5 k.p.k.

²⁶ Art. 68¹ ust. 1a i 1b ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166 ze zm.; dalej: u.r.p.).

w toczącym się postępowaniu²⁷. Natomiast zawiadomienie rady, o którym mowa w art. 20 § 1 k.p.k., dotyczy tylko rażącego naruszenia obowiązku procesowego przez radcę prawnego reprezentującego stronę postępowania. W postępowaniu przygotowawczym stronami są pokrzywdzony i podejrzany. W postępowaniu sądowym przed sądem karnym stroną reprezentowaną przez radcę prawnego może być oskarżony, oskarżyciel posiłkowy lub oskarżyciel prywatny. Ponadto pełnomocnikiem strony jest radca prawny reprezentujący w procesie karnym podmiot na prawach strony, w szczególności właściciela przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem²⁸. Sygnalizacja, o której mowa w art. 20 § 1 k.p.k., nie obejmuje zatem rażącego naruszenia przez radcę prawnego obowiązku procesowego ciążącego na nim jako pełnomocniku osoby podejrzanej, pełnomocnika pokrzywdzonego w toku rozprawy głównej czy reprezentancie dziecka niebędącego stroną procesu²⁹.

Przyjmując, że podstawę sygnalizacji stanowi rażące naruszenie obowiązków procesowych, ustawodawca nie określa, co należy rozumieć przez to pojęcie, ani nie daje przykładów takiego naruszenia. Nie powinno ulegać wątpliwości, że chodzi o naruszenie obowiązku ciążącego na radcy prawnym będącym obrońcą lub pełnomocnikiem strony w toku konkretnego procesu karnego, a zarazem obowiązku ściśle związanego z tym procesem. Źródłem, z którego organ postępowania może wywieść naruszony obowiązek, jest nie tylko Kodeks postępowania karnego, lecz także mogą nimi być inne akty prawne procesowe lub ustrojowe, w tym ustawa o radcach prawnych. Na sygnalizację zasługują jednakże tylko takie naruszenia obowiązków procesowych, które mają postać kwalifikowaną – są rażące. W słowniku języka polskiego wskazuje się na dwa znaczenia słowa rażący: 1) rzucający się w oczy, 2) o ujemnych cechach, zjawiskach itp.: wyraźny, bardzo duży³⁰. Przykładowo rażący błąd to taki, który jest tak znaczący rozmiarem, że nie może zostać niedostrzeżony lub zaakceptowany³¹. Rażące naruszenie obowiązku procesowego to naruszenie, które posiada dodatkowe cechy względem naruszenia „zwykłego”. Wprowadzenie do art. 20 § 1 k.p.k. ocennego określenia stopnia naruszenia obowiązku procesowego powoduje, że ustawodawca daje organowi luz decyzyjny odnośnie do tego, czy istotnie w danych okolicznościach powinien skorzystać z instytucji sygnalizacji³². Skłania to do twierdzenia, że przedmiotem sygnalizacji powinny być oczywiste, jaskrawe naruszenia obowiązków procesowych, które uniemożliwiają lub znacznie utrudniają korzystanie z praw strony reprezentowanej przez radcę prawnego lub prowadzą do przewlekłości postępowania³³.

Utworzenie katalogu rażących naruszeń obowiązków procesowych przez radcę prawnego będącego obrońcą lub pełnomocnikiem strony nie jest ani możliwe, ani konieczne.

27 Zob. art. 87 § 2 k.p.k.

28 Zob. art. 91b k.p.k.

29 Zob. nowe uregulowania zawarte w art. 99–99³ ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.).

30 sjp.pwn.pl; dostęp: 28 października 2023 r.

31 wsjp.pl; dostęp: 28 października 2023 r.

32 Podobnie A. Małolepszy, *Przesłanki...*, s. 453.

33 Zob. § 112 ust. 1 regulaminu. Por. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2014, s. 157.

Stwierdzenie, że *in concreto* do takiego naruszenia doszło, wymaga bowiem uwzględnienia realiów danej sprawy karnej. Przykładowo nieusprawiedliwione niestawiennictwo radcy prawnego na posiedzenie lub rozprawę, na której miał obowiązek się stawić, może w jednym przypadku prowadzić do poprzestania na zawiadomieniu o naruszeniu dziekana rady na podstawie § 112 regulaminu, a w innym do zawiadomienia, o którym mowa w art. 20 § 1 k.p.k.³⁴ *In casu* zasadne jest uwzględnić skutki naruszenia obowiązku procesowego zarówno dla jego przebiegu, w tym zwłaszcza sprawności i szybkości postępowania, jak i dla sytuacji procesowej osoby reprezentowanej przez radcę prawnego³⁵. Z pewnością w konkretnym przypadku za rażące mogą być uznane następujące naruszenia obowiązków procesowych przez radcę prawnego reprezentującego stronę w postępowaniu karnym: 1) niestawienie się obrońcy, mimo żądania klienta, na przesłuchanie, o jakim mowa w art. 301 k.p.k.³⁶, 2) nieusprawiedliwione niestawiennictwo na posiedzenie sądu lub rozprawę obrońcy reprezentującego podejrzanego w sprawie o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego, 3) podjęcie się obrony dwóch lub więcej oskarżonych, których interesy pozostają w sprzeczności³⁷, 4) zaniechanie wywiedzenia środka zaskarżenia wbrew woli reprezentowanej strony procesu³⁸, 5) spóźnione złożenie środka zaskarżenia³⁹, 6) niepodjęcie przez obrońcę wyznaczonego z urzędu w postępowaniu dotyczącym nadzwyczajnego środka zaskarżenia którejś z czynności wskazanych w art. 84 § 3 k.p.k.⁴⁰, 7) wywiedzenie wniosku lub środka zaskarżenia o treści świadczącej o nieznanomości sprawy lub ewidentnej nieznanomości przepisów prawa, na które się powołuje⁴¹, 8) podjęcie przez obrońcę czynności, która byłaby niekorzystna dla oskarżonego⁴².

Sygnalizacja rażącego naruszenia obowiązku procesowego przez radcę prawnego radzie właściwej okręgowej izby radców prawnych wymaga wskazania konkretnego obowiązku, jaki został naruszony, i wyjaśnienia przez organ procesowy, dlaczego naruszenie to należy uznać za rażące. Celem sygnalizacji jest wszak podjęcie odpowiednich działań przez uprawniony organ samorządu radcowskiego. Stan rażącego naruszenia obowiązku w postępowaniu karnym przez radcę prawnego będącego obrońcą lub pełnomocnikiem strony jest faktem, którego stwierdzenie jest zasadniczo niezależne od zapatrywania tegoż radcy na sposób i jakość wypełniania przez niego obowiązków procesowych.

34 Zob. uzasadnienie wyroku SA we Wrocławiu z dnia 26 lutego 2014 r., II AKA 372/13, Legalis nr 831465.

35 Postanowienia SN: z dnia 29 października 2003 r., II KZ 39/03, LEX nr 82330 i z dnia 17 lipca 2023 r., III KK 200/23, LEX nr 3588014.

36 T. Grzegorzczak, [w:] *Kodeks...*, art. 20.

37 Tak też: M. Zbrojewska, *Zawiadamianie...*, s. 491–492; J. Kosonoga, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. R. A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017, art. 20.

38 Postanowienie SN z dnia 29 października 2003 r., II KZ 39/03, LEX nr 82330.

39 Zob. zwłaszcza w odniesieniu do zaniechania pełnomocnika postanowienie SN z dnia 28 maja 1997 r., V KZ 45/97, „OSN Prokuratura i Prawo” 1997, nr 11, poz. 3.

40 Por. postanowienia SN z dnia 19 grudnia 2007 r., III KZ 126/07, LEX nr 568230, z dnia 12 marca 2008 r., II Kz 1/08, LEX nr 609118 i z dnia 8 września 2011 r., IV KZ 53/11, OSNwSK 2011, nr 1, poz. 1582.

41 Postanowienie SN z dnia 21 października 2019 r., I KK 69/19, LEX nr 3561003.

42 Zob. J. Karaźniewicz, *Instytucja...*, s. 196–197 i cyt. tam literatura.

5. Informacja dziekana rady o działaniach podjętych na skutek zawiadomienia

Zawiadomienie rady okręgowej izby radców prawnych przez sąd lub prokuratora o rażącem naruszeniu obowiązku procesowego przez radcę prawnego obliguje dziekana rady do nadesłania w wyznaczonym przez organ procesowy terminie informacji o podjętych na skutek tegoż zawiadomienia działaniach – pod rygorem nałożenia na niego kary pieniężnej w wysokości do 10 tys. zł. Ani prokurator, ani sąd nie może żądać podjęcia określonych działań względem radcy prawnego, którego dotyczy sygnalizacja. Do zakresu działania rady należy nadzór nad należytym wykonywaniem zawodu przez radców prawnych. W ramach tego nadzoru rada ma prawo badać zasadność zawartych w zawiadomieniu ustaleń i ocen co do naruszenia obowiązku procesowego, a także samodzielnie decydować o potrzebie i zakresie działań, jakie podejmie w związku z zawiadomieniem. Naturalnie może podjąć działania, które spowodują wszczęcie postępowania dyscyplinarnego w stosunku do radcy prawnego, którego dotyczy sygnalizacja, ale może też stwierdzić, że nie ma podstaw do podejmowania jakichkolwiek działań względem niego, np. wówczas, gdy zakwestionuje tezę organu postępowania o naruszeniu obowiązku procesowego. Takie stanowisko rady nie podlega kontroli prokuratora lub sądu. Organy postępowania karnego nie mają narzędzi pozwalających skutecznie kwestionować działania rady, o których informuje dziekan rady. Inaczej Minister Sprawiedliwości – zawiadomiony o rażącem naruszeniu obowiązku procesowego przez radcę prawnego może polecić wszczęcie dochodzenia przeciwko radcy prawnemu⁴³.

Bez względu na to, czy rada okręgowej izby radców prawnych uzna za uzasadnione podejmować czynności względem radcy prawnego, którego dotyczy sygnalizacja, czy też nie – dziekan rady ma obowiązek nadesłać organowi sygnalizującemu informację o tym. W tym drugim przypadku powinien powiadomić organ procesowy, że – pomimo zawiadomienia pochodzącego od sądu lub prokuratora – rada uznała, iż nie ma powodu, dla którego należałoby podejmować działania względem radcy prawnego. W ten sposób wykona obowiązek, o którym mowa w art. 20 § 1 k.p.k. Informacja taka może mieć istotne znaczenie dla radcy prawnego, którego dotyczyła sygnalizacja, w perspektywie toczącego się postępowania karnego, gdyż może potwierdzać ewentualny zarzut wątpliwości co do bezstronności sądu⁴⁴. Jakkolwiek realizacja przez sędziego obowiązku ciężącego na nim z mocy prawa, np. na podstawie art. 20 § 1 k.p.k., nie może sama przez się wskazywać na uzasadnione wątpliwości co do jego bezstronności, to jednak nie można wykluczyć niedopuszczalnej skądinąd sytuacji, w której sędzia składa zawiadomienie bezzasadnie, powodowany niechęcią do radcy prawnego. Takie zachowanie mogłoby zostać uznane za wywołujące uzasadnione wątpliwości co do bezstronności sędziego ze względu na niechęć do obrońcy lub pełnomocnika strony, a jego przejawem może być między innymi złożenie bezzasadnego zawiadomienia na podstawie art. 20 § 1 k.p.k.⁴⁵

43 Art. 68¹ ust. 1a u.r.p. Dochodzenie stanowi pierwszy etap postępowania dyscyplinarnego (art. 67² u.r.p.). Por. wyrok SN z dnia 25 maja 2023 r., II ZSG 4/23, LEX nr 3582543.

44 Por. postanowienie SN z dnia 5 grudnia 2013 r., V KO 80/13, OSNKW 2014, z. 3, poz. 29.

45 Postanowienie SN z dnia 27 lutego 2023 r., II KK 619/22, LEX nr 3517080.

Zaniechanie nadesłania organowi sygnalizującemu w wyznaczonym terminie informacji żądanej w zawiadomieniu może spowodować ukaranie dziekana rady karą pieniężną. Nałożenie kary pieniężnej jest fakultatywne. Następuje w drodze postanowienia prokuratora lub sądu – organu sygnalizującego. Jest ono zaskarżalne, przy czym na postanowienie o ukaraniu wydane przez prokuratora w postępowaniu przygotowawczym zażalenie przysługuje do sądu rejonowego, w którego okręgu toczy się postępowanie.

6. Sygnalizacja w postępowaniu karnym wykonawczym, postępowaniu karnoskarbowym i postępowaniu wykroczeniowym

Przepisy art. 20 k.p.k. mają odpowiednie zastosowanie w postępowaniu karnym wykonawczym i w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe (karnoskarbowym) ze względu na ogólne odesłania zawarte w art. 1 § 2 k.k.w.⁴⁶ i w art. 113 § 1 k.k.s.⁴⁷ oraz w postępowaniu wykroczeniowym – ze względu na treść art. 8 k.p.w.⁴⁸ Odpowiednie stosowanie przepisu znajdującego się w innym akcie prawnym nakazuje, aby w procesie rekonstruowania normy prawnej uwzględnić ewentualne różnice pomiędzy instytucjami, do których należą przepis odesłania i przepis odsyłający⁴⁹. Zatem odpowiednie zastosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego nie sprowadza się do ich prostego przeniesienia na grunt prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego lub postępowania wykroczeniowego, lecz wymaga uwzględnienia specyfiki tych dziedzin prawa, również w odniesieniu do instytucji sygnalizacji.

Najbardziej zbliżone do postępowania karnego spośród wyżej wymienionych jest niewątpliwie postępowanie karnoskarbowe, przy czym podkreślić należy, że większości postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe nie prowadzi policja lub prokurator, lecz prowadzą je finansowe organy postępowania przygotowawczego⁵⁰. Dostrzega to ustawodawca, wskazując w art. 122 § 1 pkt 1 k.k.s., że przez wyrażenie „prokurator” użyte w art. 20 § 1 i 1b k.p.k. rozumie się także finansowy organ postępowania przygotowawczego. W postępowaniu przygotowawczym w sprawie o przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe prowadzonym przez naczelnika urzędu skarbowego, naczelnika urzędu celno-skarbowego lub Szefa Krajowej Administracji Skarbowej tym organom zatem przysługuje kompetencja do zawiadomienia rady właściwej okręgowej izby radców prawnych o rażącym naruszeniu obowiązków procesowych przez radcę prawnego będącego obrońcą lub pełnomocnikiem strony i żądania informacji

46 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.).

47 Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 654 ze zm.).

48 Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1124 ze zm.).

49 J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964, z. 3, s. 374; L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 299; uchwała SN z dnia 30 stycznia 2001 r., I KZP 50/00, OSNKW 2001, z. 3–4, poz. 16.

50 Zostały wymienione w art. 53 § 37 k.k.s. Oprócz nich postępowania przygotowawcze mogą też prowadzić niefinansowe organy postępowania przygotowawczego, wymienione w art. 53 § 38 k.k.s.

od dziekana rady o podjętych w związku z tym działaniach pod rygorem kary pieniężnej. W kontekście odpowiedniego stosowania art. 20 § 1 k.p.k. warto przy tym zwrócić uwagę, że oprócz oskarżonego (podejrzanego) stroną reprezentowaną przez radcę prawnego w postępowaniu karnoskarbowym może być interwenient⁵¹, zaś w sprawach o przestępstwa skarbowe – podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej⁵².

Inaczej ustawodawca ujmuje przebieg postępowania wykroczeniowego, w którym nie wyróżnia się postępowania przygotowawczego, lecz czynności wyjaśniające, prowadzone przez policję lub inny uprawniony organ. Jak się wydaje, odpowiednie stosowanie art. 20 k.p.k. w odniesieniu do czynności wyjaśniających nie jest ani możliwe, ani potrzebne. Nie są one bynajmniej formą postępowania przygotowawczego, w którym występują strony, lecz stanowią zespół działań mających na celu ustalenie, czy istnieje podstawa do skierowania do sądu wniosku o ukaranie oraz zebrania danych niezbędnych do sporządzenia takiego wniosku⁵³. Postępowanie wykroczeniowe jest w swej istocie postępowaniem sądowym, które zasadniczo rozpoczyna się z chwilą wydania zarządzenia w tym przedmiocie przez upoważnionego sędziego⁵⁴. Stronami tego postępowania, które może reprezentować radca prawny, są obwiniony i oskarżyciel posiłkowy. W przypadku rażącego naruszenia obowiązków procesowych sąd jest organem zawiadamiającym o tym radę właściwej okręgowej izby radców prawnych, żądającym od dziekana rady informacji, o której mowa w art. 20 § 1 k.p.k.

Bez wątpienia do rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez radcę prawnego reprezentującego skazanego, sprawcę czynu zabronionego, względem którego zastosowano środek zabezpieczający, lub ukaranego⁵⁵ może dojść w toku postępowania wykonawczego, uregulowanego w przepisach Kodeksu karnego wykonawczego, zwłaszcza w związku z czynnościami przed sądem, mającymi istotne znaczenie dla wykonywania prawomocnego wyroku skazującego lub postanowienia o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego. Ze względu na charakter tego postępowania z jednej strony, z drugiej zaś ze względu na celowe ograniczenie podmiotów uprawnionych do sygnalizacji uregulowanej w art. 20 § 1 k.p.k. uznać należy, że spośród organów postępowania wykonawczego wymienionych w art. 2 k.k.w. jedynie sąd lub sąd penitencjarny mają kompetencję do zawiadomienia o takim naruszeniu rady właściwej okręgowej izby radców prawnych i żądania informacji od dziekana rady.

7. Podsumowanie

Analiza uregulowania instytucji sygnalizacji w art. 20 § 1 k.p.k. prowadzi do wniosku, że zawiadamiając radę właściwej okręgowej izby radców prawnych, uprawniony do tego

51 Zob. art. 53 § 41 k.k.s.

52 Zob. art. 53 § 42 k.k.s.

53 Art. 59 § 1 k.p.w. Por. R.A. Stefański, *Czynności wyjaśniające w sprawach o wykroczenia*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12, s. 96. Niekiedy są podejmowane w toku postępowania sądowego na polecenie sądu (art. 55 k.p.w.).

54 Art. 59 § 2 k.p.w. Postępowaniem pozasądowym w sprawach o wykroczenia jest postępowanie mandatowe.

55 Zob. art. 1 § 1 k.k.w. *in fine*.

organ procesowy działa „na zewnątrz” toczącego się postępowania karnego, w którym doszło do rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez radcę prawnego. Samo zawiadomienie rady nie wiąże się jeszcze z odpowiedzialnością zawodową radcy prawnego, gdyż organy samorządu radcowskiego mają prawo samodzielnie ocenić dane naruszenie w perspektywie standardów wykonywania zawodu radcy prawnego, a ponadto zdecydować o tym, czy i w jakim zakresie należy podjąć czynności w odniesieniu do radcy prawnego, którego zawiadomienie dotyczy. W szczególności rada okręgowej izby radców prawnych może odmiennie od organu postępowania karnego ocenić, że *in concreto* nie doszło do naruszenia obowiązków procesowych, i uznać, że nie ma podstaw do podejmowania jakichkolwiek czynności względem radcy prawnego. W każdym razie również wówczas, gdy nie podziela stanowiska organu procesowego zawartego w postanowieniu o sygnalizacji, dziekan rady ma jednak obowiązek udzielić informacji o podjętych działaniach. W ostatnio wskazanym przypadku działania te ograniczają się do dokonania przez radę oceny, że z jej perspektywy brak podstaw do nadania dalszego biegu zawiadomieniu o rażącym naruszeniu obowiązków procesowych przez radcę prawnego. Tylko zaniechanie udzielenia informacji w tym przedmiocie przez dziekana rady może skutkować nałożeniem na niego kary pieniężnej na podstawie art. 20 § 1a k.p.k.

Institucja sygnalizacji może mieć zastosowanie nie tylko w postępowaniu karnym regulowanym przepisami Kodeksu postępowania karnego, lecz także w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, postępowaniu wykroczniowym i postępowaniu karnym wykonawczym. W postępowaniach tych przepisy art. 20 k.p.k. stosuje się odpowiednio, a więc najczęściej z odpowiednią modyfikacją, uwzględniającą specyfikę danego postępowania. Jeżeli chodzi o organ uprawniony do sygnalizacji, odpowiednie stosowanie art. 20 § 1 k.p.k. nie może prowadzić do „przenoszenia” tego uprawnienia na inne niż sąd lub prokurator organy tych postępowań. Stosowanie instytucji sygnalizacji przez inny organ jest możliwe tylko wówczas, gdy ustawodawca wyraźnie tak stanowi.

Bibliografia

Literatura

- Borucka-Arctowa M., *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa – analiza teoretyczna i funkcjonalna*, [w:] *Dynamika wartości w prawie*, red. K. Pałęcki, Kraków 1997.
- Complak K., *Rozważania o sprawiedliwości*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 3.
- Gaberle A., *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004.
- Gostyński Z., Zabłocki S., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2003.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2014.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296. Tom I*, Warszawa 2007.
- Karaźniewicz J., *Instytucja sygnalizacji w polskim prawie karnym*, Toruń 2015.
- Kosonoga J., *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014.
- Kosonoga J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017.
- Kurowski M., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023.
- Małolepszy A., *Przesłanki odpowiedzialności porządkowej obrońcy za niedopełnienie obowiązków procesowych w toku postępowania karnego*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011.
- Morawski L., *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002.
- Nowacki J., „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964, z. 3.
- Rek S., *Sygnalizacja profilaktyczna organów karnoprosesowych*, Warszawa 1982.
- Samborski E., *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2013.
- Skorupka J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023, Legalis.
- Staszak A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, red. D. Szumiło-Kulczycka, LEX/el. 2022.
- Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl>.
- Stefański R.A., *Czynności wyjaśniające w sprawach o wykroczenia*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12.
- Stelmach J., *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Kraków 1999.
- Tybur A., *Problematyka „sygnalizacji” w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 4.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2008.
- Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl>.
- Zbrojewska M., *Zawiadamianie samorządu adwokackiego i radców prawnych w razie rażącego naruszenia przez obrońcę lub pełnomocnika strony ich obowiązków procesowych (art. 20 § 1–1b k.p.k.)*, [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.).
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 654 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1124 ze zm.).
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz.1259).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.).
- Kodeks Etyki Radcy Prawnego – uchwała nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego.

Orzecnictwo

- Uchwała SN z dnia 30 stycznia 2001 r., I KZP 50/00, OSNKW 2001, z. 3–4, poz. 16.
- Uchwała SN z dnia 12 stycznia 2006 r., SNO 61/05, LEX nr 569039.
- Wyrok SN z dnia 25 maja 2023 r., II ZSG 4/23, LEX nr 3582543.
- Postanowienie SN z dnia 28 maja 1997 r., V KZ 45/97, „OSN Prokuratura i Prawo” 1997, nr 11, poz. 3.
- Postanowienie SN z dnia 29 października 2003 r., II KZ 39/03, LEX nr 82330.
- Postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2007 r., III KZ 126/07, LEX nr 568230.
- Postanowienie SN z dnia 12 marca 2008 r., II Kz 1/08, LEX nr 609118.
- Postanowienie SN z dnia 8 września 2011 r., IV KZ 53/11, OSNwSK 2011, nr 1, poz. 1582.
- Postanowienie SN z dnia 5 grudnia 2013 r., V KO 80/13, OSNKW 2014, z. 3, poz. 29.
- Postanowienie SN z dnia 18 kwietnia 2019 r., IV KZ 14/19, <https://www.sn.pl/sites/orzecnictwo/OrzeczeniaHTML/iv%20kz%2014-19.docx.html>.
- Postanowienie SN z dnia 21 października 2019 r., I KK 69/19, LEX nr 3561003.
- Postanowienie SN z dnia 27 lutego 2023 r., II KK 619/22, LEX nr 3517080.
- Postanowienie SN z dnia 17 lipca 2023 r., III KK 200/23, LEX nr 3588014.
- Zarządzenie sędziego SN z dnia 23 listopada 2022 r., V KB 14/22, LEX nr 3564763.
- Zarządzenie sędziego SN z dnia 23 lutego 2023 r., IV KB 3/23, LEX nr 3555312.
- Zarządzenie sędziego SN z dnia 8 września 2023 r., I KB 7/23, LEX nr 3603741.
- Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 26 lutego 2014 r., II AKa 372/13, Legalis nr 831465.